MIKC Daugavpils Dizaina un mākslas vidusskola
“Saules skola”

Latviešu valoda un literatūra

Teksta lingvistiskā analīze 1.-3. kursā

Metodiskā izstrādne

Izstrādnes autors: **Inguna Velika**

Daugavpils
2025

ANOTĀCIJA

VĀRDS UZVĀRDS Inguna Velika

METODISKĀS IZSTRĀDNES NOSAUKUMS: ‘’Teksta lingvistiskā analīze”

Sasniedzamais rezultāts: Izprast teksta lingvistiskās analīzes pamatprincipus

Mērķauditorija (programmas nosaukums, kurss vai pedagogi): 1.-3. kursa studenti

Metodiskās izstrādnes praktiskais pielietojums: Teksta lingvistiskās analīzes prasmes ir svarīgas ne tikai valodas zināšanu, bet arī lasītprasmes un vispārēju intelektuālu prasmju kontekstā.

Uzskates un citi mācību līdzekļi: darba lapas

Metodiskās izstrādnes aktualitāte/novitāte: Izstrādnes aktualitāti noteicošais faktors ir skolēnu atšķirīgais zināšanu līmenis, ko nosaka pamatizglītības iegūšana dažādos Latvijas reģionos un latviešu valodas lietojuma īpatnības noteiktā sociālajā vidē. Teksta lingvistiskās analīzes iemaņas ļauj pārbaudīt un izprast ne tikai tās vērtēšanas kritēriju būtību, apjaust uzbūvi, bet arī uzlabot savas argumentācijas, gramatikas un sintakses prasmes, papildināt vārdu krājumu un izskaust stilistiskās kļūdas, kā arī uzlabot lasītprasmes, teksta izpratnes iemaņas. Jāpiebilst, ka teksta analīze ir viena no svarīgākajām latviešu valodas eksāmena vērtēšanas daļām.

SATURS

IEVADS…….....2

1. Teksta lingvistiskās analīzes pamatprincipi un Teksta lingvistiskās analīzes prasmju pilnveidošanas nepieciešamība.....…….....3

LITERATŪRAS SARAKSTS…….....7

Pielikums – Darba lapa ‘’Teksta lingvistiskā analīze’’

Ievads

Metodiskajā izstrādnē tiek piedāvāta darba lapa, kuru izmanto, teksta lingvistiskās analīzes ietvaros. Šī prasmes ir svarīgas, jo tās nepieciešamas ne tikai latviešu valodas eksāmenā, bet arī ikdienā – veidojot, uztverot tekstu, izsakot un aizstāvot savu viedokli sabiedrībā, arī sociālajos tīklos.

Teksta lingvistiskā analīze ietver nepieciešamās informācijas uztveršanas saskatīšanas, atrašanas prasmes, spēju argumentēti pamatot savu viedokli, izmantojot pārliecinošus faktus, akcentējot problēmu un pierādot tās aktualitāti, turklāt demonstrējot morfoloģijas un sintakses, kā arī leksikoloģijas zināšanas.

Pieredze rāda, ka skolēni bieži vien neizprot teksta analīzes pamatprincipus, lai gan tos zina. Veicot teksta lingvistisko analīzi, skolēni atkārto sintakses, morfoloģijas un leksikoloģijas zināšanas, turklāt pārliecinās par to nepieciešamību, strādājot praktiski.

Metodiskās izstrādnes galvenajā daļā sniegts ieskats teksta lingvistiskās analīzes pamatprincipos, savukārt pielikumā pievienots teksta lingvistiskās analīzes darba lapas paraugs un vērtēšanas kritēriji.

Teksta lingvistiskās analīzes pamatprincipi un pilnveidošanas nepieciešamība

Teksts valodniecībā tiek definēts kā sakarīga un loģiski strukturēta valodas vienība, kas pārsniedz viena teikuma robežas un tiek veidota, lai nodotu konkrētu vēstījumu noteiktā saziņas kontekstā . Latviešu valodniecībā teksts tiek skatīts kā valodas produkts, kam piemīt strukturāla vienotība, semantiskā saistība un komunikatīva funkcija (Ieviņa, 2010).

Teksta lingvistiskā analīze ir metode, ar kuras palīdzību tiek izpētīti gan teksta uzbūves līmeņa elementi (leksika, gramatika), gan dziļākas nozīmes struktūras (semantika). Analīze ļauj saprast, kā teksta struktūra un izteiksmes līdzekļi kalpo komunikatīvajam mērķim (Zemzare, 2001).

Teksts sastāv no vairākām strukturālām vienībām – vārdiem, teikumiem, rindkopām, kas kopā veido nozīmīgu veselumu. Teksta saistību nodrošina loģiska domu secība, savukārt sasaisti veido valodas līdzekļi, piemēram, saikļi, vietniekvārdi, atkārtojumi, sinonīmi (Silenieks, 2012).

Teksts tiek analizēts arī pēc tā funkcionālā stila, kas ir cieši saistīts ar teksta mērķi un adresātu. Mākslinieciskajam stilam raksturīga ekspresivitāte un tēlainība, savukārt zinātniskajam – precizitāte un objektivitāte (Valdmane, 2007).

Teksta analīze notiek vairākos līmeņos:

- **Leksiskā analīze** – pētīti vārdu krājuma aspekti, to semantiskā slodze un stilistiskā funkcija.
- **Sintaktiskā analīze** – vērtē teikumu uzbūvi, konstrukciju sarežģītību un saistību.
- **Morfoloģiskā analīze** – analizē vārdu uzbūvi, vārdšķiras, vārddarināšanas īpatnības.
- **Stilistiskā analīze** – analizē izteiksmes līdzekļus, to mākslinieciskо ietekmi (Zariņa,2014).

Teksta analīzes prasme ir nozīmīga skolēnu valodas kompetences attīstīšanā. Tā veicina spēju izprast tekstu daudzos līmeņos, pilnveido rakstītprasmi, domāšanas prasmes un medijpratību (Krišāne, 2021). Lingvistiskā pieeja ļauj integrēt valodas, literatūras un kultūras izpratni vienotā mācību procesā.

Literatūras saraksts

Ieviņa, I. (2010). *Teksts un tā nozīme valodas sistēmā*. LU Akadēmiskais apgāds.

Krišāne, B. (2021). *Valoda skolā: mācīšanas un mācīšanās aspekti*. LU Pedagoģijas fakultāte.

Silenieks, J. (2012). *Lingvistiskā tekstu analīze*. RaKa.

Valdmane, I. (2007). *Latviešu valodas stili un to lietojums*. Zvaigzne ABC.

Zariņa, G. (2014). *Stilistika un teksta veidošana vidusskolā*. RaKa.
Zemzare, A. (2001). *Valodas kultūra un teksta analīze*. Zvaigzne ABC.

1.pielikums

_____ _____

(vārds, uzvārds, grupa) (datums)

Pārbaudes darbs 3.kursam. 1.variants. Z. Mauriņa ''Klusuma burvis''(fragments)

1.uzdevums. Izlasi tekstu!

1. Skalbe reibst no zaļās zāles smaržas, viņā tas iemīlējies kā savā izredzētā. Un varbūt zaļā zāle arī ir viens no Latvijas skaistumiem. Aizverot acis un izrunājot vārdu «Latvija», es tūdaļ jūtu zaļu zāli pavasarī dīgstam, to pašu zaļo zāli, pēc kuras es vienādi esmu ilgojusies kā Itālijā, tā arī Somijā. Skalbe, mūsu pasaku ķēniņš un pasaku pūķis, kas dzird zaļo zāli elpojam, kas zina, ka katrā zāles stiebriņā pukst maza, zaļa sirds, var teikt, ka «zirgu zvaniņš zaļā nakts klusumā, kad tikai zāli dzird elpojot, mani aizkustina vēl vairāk nekā agrāk taures skaņa, kas sauca milžus un varoņus uz cīņu» (pasakā «Pasaku pūķis»). Zaļā zāle Skalbem nav tikai vizionārs un sensuāls iespaids, viņam ir sava zāles filozofija: zāle ir mūžīgais augšanas spēks, un, kad Skalbe runā par zaļo mūžību, tad tur slēpjas varbūt zaļā zāle, kas visu paņēmusi, pilis un pagalmus, pēdas, ko zemē ieminuši milži un varoņi, pils trepes un nabagu sliekšņus, skudru takas un kara lauka sliedes, «un kas gan paliek pāri no cilvēka dzīves? Tikai zāle.»

2.Skalbe ir koku un zāles karalis un reizē arī viņu pielūdzējs. Par Skalbes mistisko tuvumu ar zemi es esmu jau agrāk rakstījusi, iztirzādama viņa pasaku «Milzis». Zemes tuvums ir nepieciešams, lai dzīvotu, to zemapziņā jūt visi Skalbes tēli, tā Gājējs piekļaujas zemei, kas viņu apdveš ar mieru, labsirdību un jaunās zāles smaržu (pasakā «Kalns, kas dziedāja»).(..)

3.Skalbes tēli pazīst augšanas prieku. Garā pupa, kas stiepjas debesīs un pa kuras zariem bārenīte kāpj debesīs, varbūt vistiešāki pauž šo augšanas prieku. Skalbe elpo vienā elpā ar katru dīgli, un katrā dīglī taču jau ir šī augšanas doma. «Zemes virsma kustas un ceļas augšup ar stiebriem, skostām un puķēm.» Kas ielikts katrā zāles stiebrā, tas ceļ arī augšup Skalbes cilvēka sirdi. Viņa pasaulē viss aug, viss cenšas uz augšu. Skalbe ir sapratis, ka mēs, latvieši, esam zemes bērni, ka mūsu darbs un mūsu rūpes pieder zemei, bet mēs nedrīkstam arī aizmirst debesis, kuras aicina augšup. Ir Skalbem tāda maza skicīte — «Augšanas prieks», kas noslēdzas tā: «Kam nav savu debesu, tam arī nav savas zemes.» Zemes tuvums nepadara ne Skalbes mākslu, ne arī viņa tēlus smagus, viņa tēli ir dvēselīgi viegli, viņi ir dzidri kā dzintars mūsu jūrā, kas ir viegls kā putns, tvirts kā akmens un gaišs kā saule.

4.Uz tuvību ar zemi jau norāda Skalbes pasakās bieži sastopama cilvēka pārvēršanās kokā. «Dvēseļu mežā» māte pārvēršas bērzā; «Pārvēršanās», Skalbes pēdējā laika vissmaržīgākā pasakā, ceļinieks, kas gribēja uzmeklēt to koku, kurā rītos uzlec saule, pats pārvēršas par koku. Kā katoļu zemē skaita «Ave Mariju», tā Skalbe savu «ave» skaita kokam. No viņa dziedājumiem ievām, alkšņiem un sevišķi eglēm varētu sastādīt paprāvu krājumu. Nav vajadzīgs, lai Dievs nokāptu no debesīm un cilvēkam dotu mierinājumu, to var iegūt no koka.

Avots: https://www.letonika.lv/audiogramatas/Reader.aspx?r=768418

1. uzdevums. Saliktā sakārtotā teikumā raksturo K.Skalbes pasauli! (2 p.)

2. **uzdevums. Kāpēc, Mauriņasprāt, K.Skalbes varoņiem nepieciešams zemes tuvums? Atbildi formulē, rakstot teikumu, kurā ir divdabja teiciens!** (Skat.2.atkāpi) **(2 p.)**

3.uzdevums. K.Skalbe rakstījis: «Kam nav savu debesu, tam arī nav savas zemes.» (3.atkāpe) **Paskaidro, kā Tu saproti šo teicienu (veido saliktu pakārtotu teikumu)! (2p.)**

4. uzdevums. Raksturo K.Skalbes radītos tēlus! (Veido teikumu ar savrupinājumu!)(2p.)

5.uzdevums. No 4.atkāpes izraksti ar priedēkli un piedēkli atvasinātu lietvārdu! (1 p.)

_____

6.uzdevums. Aizpildi tabulu! (8 p.)

NPK	piemērs	vārdšķira	1 gramatiskā kategorija
1.	viņu		
2.		skaitļa vārds	
3.			noteiktā galotne

4.			īpašvārds ar kopdzimtes lietvārda pazīmēm

7.uzdevums. Vai Tu piekrīti K.Skalbes apgalvojumam ‘’Mēs, latvieši, esam zemes bērni’’? Uzraksti īso viedokli (100-120v.) (9p.)

Vērtējums	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Punkti no	0	2,86	5,46	8,58	10,66	15,08	17,42	20,28	22,62	24,7
Procenti no	0	11	21	33	41	58	67	78	87	95

Vērtējums, piezīmes (aizpilda skolotājs)